

Деделюк К.Ю.*

АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНЗИТУ ЕНЕРГОНОСІЇВ В РАМКАХ СНД

У статті проаналізовані документи, які визначають умови та напрями управління транзитним переміщенням нафти й газу на національному та міждержавному рівні (на прикладі СНД, СОТ, ЄС). Матеріал поданий у статті відображає результати дослідження Угоди про Зону вільної торгівлі в рамках СНД на предмет наявності в ній правових засад врегулювання транзитних потоків, насамперед трубопроводами.

Ключові слова: транзит енергоносіїв, трубопровід, угода, зона вільної торгівлі, регулювання, домовленість.

The article highlighted some documents that define the conditions and directions of the oil and gas transit movement control on the national and international level (for example, CIS, WTO, EU). The material presented in the article reflects some analytical results on the CIS Free Trade Agreement discussion in order to determine whether it settle some legal principles for energy transit flows, especially through the pipelines.

Key words: energy transit, pipeline, free trade agreement, regulation, treaty.

Постановка проблеми. Зростання масштабів світової торгівлі енергетичними ресурсами передбачає залучення все більшої кількості країн до процесу транспортування нафти та газу від видобувних регіонів до споживчих ринків, що ускладнює географію міжнародних транзитних систем та створює нові виклики та ризики в регулюванні міжнародного транзиту. Країни СНД є важливими постачальниками та транзитерами енергетичних ресурсів на світові ринки, тому забезпечення ефективного функціонування їх транзитних систем є важливою складовою досягнення світової енергетичної безпеки. Безперервне функціонування та взаємовигідне використання транзитної інфраструктури можливе за умови правового врегулювання процесу передачі нафти й газу трубопроводами, що здійснюється як на національному, так і на регіональному й міжнародному рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед важливих наукових досліджень з питань регулювання транзиту енергоносіїв, слід виокремити праці С. Голікова, В. Дідик, О. Матвійчук, Н. Соколовська, О. Шах, О. Котенко, В. Бараннік, М. Земляний, А. Шевцов, Ю. Коваленко, С. Пирожков, В. Саприкін, И. Шихизаде. Для аналізу нормативно-правових документів з обраного предмету дослідження важливою є аналітична інформація, що міститься на сайтах International Energy Agency (www.iea.org), Енергетичної Хартії (www.encharter.org), Нафтогазу та його підрозділів (www.naftogaz.com), офіційного порталу Верховної Ради (<http://rada.gov.ua/>), Національної комісії, що здійснює регулювання у сфері енергетики (www.nerc.gov.ua), Центру Разумкова (www.razumkov.org.ua), Міжнародного центру перспективних досліджень (<http://www.icps.com.ua>).

* аспірант Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Невирішені аспекти проблеми. У наукових працях та аналітичних матеріалах розглядаються різні аспекти впливу підписання ЗВТ в межах СНД на розвиток відносин між країнами-учасниками. Проте, на нашу думку, недостатньо уваги приділено дослідженню питань, що стосуються врегулювання питань щодо функціонування саме енергетичного ринку, зокрема реалізації його транзитної складової.

Метою дослідження є аналіз наявної правової бази з питань регулювання транзитних потоків нафти й газу в Україні, на теренах СНД, зокрема, в рамках Угоди про ЗВТ, та в рамках міжнародних організацій.

Виклад основних результатів дослідження. В умовах глобалізації енергетичних ринків, що є результатом активного розвитку світового енергопостачання, досягнення балансу інтересів між учасниками глобального енергетичного ринку стає дедалі складніше. Однією з головних передумов глобалізації правового регулювання є лібералізація енергетичних ринків та міжнародні інтеграційні процеси, що передбачають створення спільних правил гри на енергетичних просторах, створення дієвих інструментів та механізмів, які б гарантували захист інтересів всіх учасників в однаковій мірі та вирішували проблему міжнародної енергетичної безпеки, домінуючою складовою якої є ефективне, надійне і якісне енергопостачання.

Транзит енергоносіїв прийнято розглядати як процес перетину енергією, що походить з однієї країни (експортера), щонайменше $\frac{1}{2}$ території іншої країни (транзитера) та, в результаті, її надходження до країни-призначення (імпортера) [13, 151 – 152]. Сфера транзиту енергоносіїв є частиною регулювання міжнародного права, що розвивається швидкими темпами з урахуванням технічних та інституційних змін, які мають місце при інтеграції національних енергетичних ринків до регіональних та глобального енергетичного ринку.

Будь-яка транзитна система, за своєю суттю, потребує багатостороннього погодження транзитних правил та нормативних актів, що сприяє створенню міжнародних рамок для безперешкодного здійснення інвестиційної та комерційної діяльності у сфері транзиту. Урядам країн учасникам енергетичного ринку необхідно здійснювати тісну багатосторонню співпрацю з метою погодження та виконання міжнародних правил та принципів, які гарантують транспортування та транзит, а також створюють основу для інвестиційного співробітництва, що дозволить реалізувати транзитні проекти [6]. Ми пропонуємо провести комплексний аналіз регулювання транзиту енергоносіїв на трьох рівнях - національному, рівні СНД, ЄС та СОТ.

Україна сприймається міжнародним співтовариством як важливий транзитер енергетичних ресурсів, що володіє розвинутою транспортною інфраструктурою. Регулювання транзитних потоків енергоносіїв територією України відбувається на основі засад та принципів, визначених національним законодавством та міжнародними зобов'язаннями за меморандумами та конвенціями, міждержавними домовленостями.

Серед основних нормативно-правових документів України в енергетичній сфері варто виділити Закон «Про нафту і газ» (12.07.2001 № 2665-III) [4], який визначає основні правові, економічні та організаційні засади діяльності нафтогазової галузі України та регулює відносини, пов'язані з особливостями користування нафтогазоносними надрами, видобутком, транспортуванням, зберіганням та використанням нафти, газу та продуктів їх переробки з метою забезпечення енергетичної безпеки України, розвитку конкурентних відносин у нафтогазовій галузі, захисту прав усіх суб'єктів відносин, що виникають у зв'язку з геологічним вивченням нафтогазоносності надр, розробкою родовищ нафти і газу, переробкою нафти і газу, зберіганням, транспортуванням та реалізацією нафти, газу

та продуктів їх переробки, споживачів нафти і газу та працівників галузі. Законом визначаються такі важливі поняття та категорії [4]:

- магістральний трубопровідний транспорт нафти і газу - технологічний комплекс - окремий трубопровід (або сукупність трубопроводів) та пов'язані з ним єдиним технологічним процесом об'єкти, за допомогою яких здійснюється постачання нафти і газу споживачам, включаючи транзитне постачання через територію України;

- транзит нафти, газу та продуктів їх переробки трубопроводами - переміщення відповідно до укладених угод магістральними трубопроводами територією України між прикордонними пунктами приймання та здавання або на перевалювальні комплекси нафти, газу та продуктів їх переробки, що надійшли з території інших держав і призначені для споживачів за межами України, а також переміщення по магістральних трубопроводах нафти, газу та продуктів їх переробки, пов'язане з наданням послуг з тимчасового їх зберігання або переробки на території України з подальшим переміщенням за її межі;

- транспортна послуга - виробничі операції з приймання, переміщення, здавання, тимчасового зберігання і перевантаження нафти, газу та продуктів їх переробки.

Правові, економічні та організаційні засади діяльності магістрального трубопровідного транспорту визначені Законом України від 15.05.96 № 192 «Про трубопровідний транспорт». Відповідно до цього Закону об'єкти трубопровідного транспорту визначаються, як магістральні та промислові трубопроводи, включаючи наземні, надземні і підземні лінійні частини трубопроводів, а також об'єкти та споруди, основне і допоміжне обладнання, що забезпечують безпечну та надійну експлуатацію трубопровідного транспорту [5].

Відповідно до статті 6 Закону визначимо основні принципи державної політики у сфері трубопровідного транспорту, зокрема [5]: забезпечення надійного та безпечного функціонування трубопровідного транспорту; сприяння реконструкції і модернізації діючих об'єктів, оснащення їх сучасним ефективним обладнанням, автоматизованими системами обліку і контролю тощо; зменшення енергетичної залежності України від держав - експортерів традиційних енергоносіїв (нафти, газу та продуктів їх переробки); додержання екологічної безпеки трубопровідного транспорту; захист економічних інтересів України та законних інтересів підприємств і організацій трубопровідного транспорту; забезпечення якісних та безпечних послуг при транспортуванні енергоносіїв та хімічних продуктів через територію України; сприяння раціональному транспортуванню вуглеводнів, хімічних продуктів, води та інших продуктів і речовин; сприяння міжнародному співробітництву у сфері трубопровідного транспорту.

Законом також визначено, що магістральний трубопровідний транспорт має важливе народногосподарське та оборонне значення і є державною власністю України. Приватизація, а також зміна власності державних підприємств магістрального трубопровідного транспорту забороняється. Державне управління у сфері трубопровідного транспорту здійснюють центральні та місцеві органи державної виконавчої влади, представницькі органи та органи місцевого самоврядування в межах їх компетенції відповідно до чинного законодавства України.

Важливим нормативно-правовим документом, що визначає шляхи розвитку всіх видів енергетичних ресурсів для подальшої розробки та впровадження державних програм на перспективу є Енергетична стратегія України на період до 2030 року, прийнята Кабінетом міністрів України від 15.03.2006 року [9]. Відповідно до документа, важливим для України визначається створення умов для діяльності незалежного регулятора ринків, який регулює відносини між учасниками ринків; створення умов для незалежної діяль-

ності операторів з транспортування та розподілу електричної енергії і природного газу; запровадження регульованого (на основі встановлених регулятором однакових незалежно від форм власності та недискримінаційних тарифів) доступу до засобів транспортування та розподілу електроенергії і природного газу; створення умов для розвитку внутрішніх та міждержавних електричних мереж та газопроводів з метою забезпечення надійності функціонування енергетичних ринків, здійснення експортно-імпортних операцій та транзиту електроенергії та газу; створення умов для надійної роботи внутрішніх і міждержавних нафтопроводів, здійснення транзиту нафти; створення або визначення компетентного органу з необхідними повноваженнями на випадок виникнення труднощів у постачанні сирової нафти чи нафтопродуктів [9].

Вищезазначені документи регулюють внутрішні аспекти реалізації транзитних потоків енергетичних ресурсів територією України. Оскільки транзит являє собою посередницьку послугу в процесі передачі нафти й газу від постачальника до споживача, регулювання такої діяльності повинне бути доповнене міжнародними зобов'язаннями на регіональних та міжнародному енергетичних ринках. Так, на прикладі СНД спробуємо проаналізувати зміст домовленостей на міждержавному та регіональному рівні, нормами яких передбачено гарантії транзиту природного газу та нафти територією України.

Необхідність тісної співпраці України з країнами споживачами та постачальниками енергоресурсів зумовлений міжнародним статусом України як країни-транзитера, що тривалий час забезпечує надійне та взаємовигідне транспортування нафти й газу до країн Європейського Союзу та СНД. Розробка узгодженої бази взаємовідносин на міждержавному рівні між Україною та Російською Федерацією, як основного постачальника енергоносіїв на євразійському континенті, є важливим чинником забезпечення енергетичної безпеки ЄС та СНД, та створює об'єктивні передумови для оптимального залучення української газо- та нафтотранспортної мережі до міжрегіональної енергетичної системи.

Перш за все зауважимо, що значущість України, як країни транзитера енергоносіїв підтверджується рядом угод, підписаних ще на початку незалежності країни, як наприклад Угода між Урядом України і Урядом Російської Федерації про поставки природного газу і транзит газу через територію України (1992 р., двостороння угода), Угода між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про транспортування природного газу (1992 р., двостороння угода). Серед подальших домовленостей в рамках СНД у сфері надійності постачання енергоресурсів територією України варто виділити такі [8]:

- Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Російської Федерації про додаткові заходи щодо забезпечення транзиту російського природного газу по території України (2001 р., двостороння угода);
- Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Російської Федерації про гарантії транзиту російського природного газу територією України (2002 р., двостороння угода);
- Рамкова угода про інституційні засади створення міждержавних систем транспортування нафти та газу (2001 р., поширюється на країни СНД);
- Угода про проведення узгодженої політики в галузі транзиту природного газу (1996 р., поширюється на країни СНД).

Відповідно до статті 1 Угоди про проведення погодженої політики в галузі транзиту природного газу від 03.11.1995 р. транзит газу трактується, як переміщення через територію Сторони газу, який походить з території іншої держави й призначений для території третьої держави, за умови, що або інша держава, або третя держава є договірною стороною. У наступних статтях зазначено, що природний газ, що постачається транзитом через територію однієї зі Сторін, не може бути використаний для потреб Сторони, яка здійснює його транзит. Сторони зобов'язуються вживати необхідних заходів, зокрема спільних, для

того, щоб жодна зі Сторін не опинилася під загрозою відключення від джерел газопостачання й не було завдано шкоди інтересам держав - постачальників природного газу й держав, що здійснюють його транзит. Зауважимо, що Угода була підписана урядами Азербайджану, Молдови, Вірменії, Російської Федерації, Республіки Білорусь, Таджикистану, Грузії, Туркменістану, Узбекистану, Казахстану, України [10].

Відзначимо, що компанія «Нафтогаз України», як оператор національної газотранспортної системи, виконує взяті на себе контрактних зобов'язань перед російською стороною, як головним постачальником газу до європейського споживчого ринку, зокрема: забезпечує надійне функціонування газотранспортної системи України, безперервний транзит природного газу територією країни, вчасно та у визначений термін розраховується з ВАТ «Газпром» за імпортований природний газ. Компанії знаходять порозуміння у питаннях транзиту природного газу до європейських країн та поставок газу в Україну, а також спільно працюють над удосконаленням умов виконання довгострокових контрактів. Так, в результаті підписаних додаткових угод до довгострокових контрактів купівлі-продажу та транзиту природного газу 21 квітня 2010 року між Україною та Російською Федерацією дозволило збільшити обсяги поставок природного газу в Україну в 2010 році, що, в свою чергу, дало можливість збільшити обсяги закачування природного газу до українських підземних газосховищ і забезпечити надійну роботу ГТС України в осінньо-зимовий період 2010 –2011 років. Підписання додаткових угод гарантувало надійність транзиту газу до європейських країн.

У сфері регулювання транзитних потоків нафти територією України існують домовленості, що визначають умови транспортування, забезпечують наповненість національної нафтотранспортної системи, передбачають співпрацю зокрема з такими країнами [1]:

- Російська Федерація (Соглашение между Правительством Российской Федерации и Кабинетом Министров Украины о транзите нефти по территории Украины (2004 р.), Угода між Урядом України та Урядом Російської Федерації про умови поставок нафти і нафтопродуктів та їх транспортування по території України (1994 р.);

- Казахстан (Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Казахстан про співробітництво щодо поставок казахстанської нафти в Україну та її транзиту територією України (2007 р.), Протокол між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Казахстан про внесення змін до Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Казахстан про співробітництво щодо поставок казахстанської нафти в Україну та її транзиту територією України від 1 червня 2004 року (2007 р.);

- СНД (Угода про проведення узгодженої політики в галузі транзиту нафти і нафтопродуктів магістральними трубопроводами (1997 р.).

Відповідно до статті 1 Угоди про проведення узгодженої політики в галузі транзиту нафти і нафтопродуктів магістральними трубопроводами від від 11.06.1997 р. між урядами Азербайджану, Молдови, Вірменії, Російської Федерації, Республіки Білорусь, Таджикистану, Грузії, Узбекистану, Казахстану, України, транзит нафти визначають, як переміщення територією однієї із сторін нафти та нафтопродуктів, що походять з території другої Сторони, для споживачів третьої Сторони. Транзит нафти та нафтопродуктів магістральними трубопроводами Сторін здійснюється відповідно до багатосторонніх і двосторонніх протоколів узгодження обсягів і графіків транзиту з урахуванням обсягів їх виробництва [11].

Важливою домовленістю, яка суттєво посилила умови взаємозалежності та співпраці країн СНД став Договір про зону вільної торгівлі в рамках СНД, що був підписаний 8 країнами 18 жовтня 2011 року. Згідно пункту 2 ст. 7 Договору, що присвячений розгляду питань щодо свободи транзиту, зазначається, що положення Договору не розповсюджу-

ються на трубопровідний транспорт. Тож, не містить положень про вільний доступ або про можливість такого доступу до газотранспортних систем країн-учасниць. Таким чином Договір про ЗВТ не регламентує і не передбачає запровадження режиму свободи транзиту у сфері трубопровідного транспорту взагалі [3].

Перспективним документом, який має створити законодавчі підґрунтя для врегулювання передачі енергоносіїв може стати Угода про транзит трубопровідним транспортом. Такі наміри визначені пунктом 3 згаданої статті 7, де передбачається гіпотетична можливість зацікавлених сторін протягом шести місяців після набрання чинності Договором провести і завершити переговори з питань розробки такої спеціальної домовленості [3]. Проте, дослідження цього аспекту нашою наукою нас на виокремлення таких двох основних висновків: по-перше, запровадження рівного доступу усіх країн СНД до ГТС країн-учасниць Угоди все ж залишається мало ймовірним, адже документ діятиме лише стосовно тих держав, які висловлять зацікавленість в укладенні Угоди про транзит трубопровідним транспортом. По-друге, зобов'язання за цим пунктом стосується лише розробки і погодження тексту Угоди про транзит трубопровідним транспортом, але не набрання чинності такою Угодою.

Слід зауважити, що реалізація принципу рівного доступу до ГТС країн-учасниць суттєво залежатиме від позиції Російської Федерації, яку ми пропонуємо спрогнозувати на прикладі умов передбачених Угодою про правила доступу до послуг природних монополій у сфері транспортування газу, укладеної 9 грудня 2010 року між Росією, Білоруссю та Казахстаном (як державами-членами Єдиного економічного простору та Митного союзу). В цьому контексті слід наголосити, що оскільки Митний союз є більш глибоким інтеграційним об'єднанням, ніж ЗВТ, держави-учасниці ЗВТ у рамках СНД априорі не отримують і не можуть отримати більше прав на доступ до ГТС Росії, ніж держави-учасниці Митного союзу.

Згідно з положеннями Угоди про правила доступу до послуг природних монополій у сфері транспортування газу в рамках Митного Союзу суб'єкти господарювання отримують доступ до газотранспортних систем держав-учасниць ЄЄП, але лише щодо газу, що походить з територій держав-членів ЄЄП і призначений для задоволення їхніх внутрішніх потреб (функціональне обмеження свободи доступу до ГТС). При цьому Угода прямо передбачає, що доступ до газотранспортних систем держав-учасниць ЄЄП не надається для транспортування газу, що походить з держав, які не є учасницями ЄЄП, а також для транспортування газу за межі ЄЄП та поза його меж (територіальне обмеження свободи доступу до ГТС). Реалізація таких положень ставить під сумнів можливість доступу України до ГТС Росії (навіть за умови її вступу до Митного Союзу) для транспортування, наприклад, туркменського газу як для внутрішнього споживання, так і з метою поставки до країн ЄС та реалізації на європейському газовому ринку [2].

Окрім цього, суб'єкти господарювання держав-учасниць ЄЄП отримують доступ до їхніх газотранспортних систем на рівних умовах, включаючи тарифи, з виробниками газу, які не є власниками газотранспортної мережі країни, територією якої транспортується газ (це – обмеження свободи доступу до ГТС по колу суб'єктів господарювання). Наслідком цього є те, що «Газпром» як власник газотранспортної мережі Росії отримує преференційний тариф на транспортування газу найбільшою в Європі російською газотранспортною системою. У практичній же площині це даватиме «Газпрому» можливість встановлювати на свій розсуд (дискримінаційні) для інших суб'єктів господарювання тарифи на транспортування газу по ГТС Росії [2].

Таким чином, реалізація права рівного доступу до ГТС для всіх країн СНД є, на нашу думку, малоімовірною з одного боку, з іншого боку, якщо і буде зреалізована, то на умо-

вах, які найбільш вигідні для Російської Федерації. Таік аспекти регулювання питань з транзиту, очевидно, не відображають балансу інтересів усіх сторін учасників договору, що на нашу думку, свідчить про відсутність ефективних механізмів управління транзитом енергоносіїв. Це також пов'язано із тим, що чимало визначених норм можуть не повною мірою виконуватися країнами або і зовсім ігноруватися в силу певних політичних, економічних конфліктів. Відсутність правових механізмів, які забезпечили б транзит через територію країн СНД підвищує ризик можливого переривання або нестабільності постачання енергетичних ресурсів до споживчих ринків, насамперед до країн ЄС. Досвід розвитку таких конфліктів (насамперед російсько-український, російсько-білоруський) показав, що ні продавці енергетичних ресурсів в особі Російської Федерації, ні покупці - країни ЄС не змогли ефективно впливати на транзитні потоки.

За висновками Центру соціальних та економічних досліджень при Європейській комісії, серед основних тенденцій, що впливають на питання регулювання транзиту в рамках СНД виділяють: переплетення енергетичного транзиту з внутрішніми постачанням енергетичних ресурсів (існування бартеру в торгівлі енергоресурсами; питання реекспорту) і зловживання транзитною владою деяких країн – транзитерів; намагання Росії здійснювати постачання енергетичних ресурсів в обхід наявних країн-транзитерів; спроби Росії отримати контроль над транзитом та трубопровідною інфраструктурою країн – транзитерів; політичне втручання в процес прийняття економічних рішень (це стосується всіх сторін, включаючи споживачів - ЄС) [16].

На думку експертів центру, за умови повноцінної та ефективної реалізації норм міжнародних правових документів щодо регулювання транзиту безперерйне функціонування енергетичного ринку повинно бути досягнуте.

Оскільки країни СНД є членами або мають намір приєднатися до Світової організації торгівлі, актуальними для них є реалізація взятих на себе зобов'язань в енергетичній сфері та з питань транзиту в межах цієї організації. Так, основні правила та особливості транзитних послуг, що встановлені на міжнародному рівні закладені у статті 5 Генеральної угоди торгівлі та тарифів. Зокрема, свобода транзиту територією країн членів Угоди за маршрутами, які є найбільш зручними для міжнародного транзиту; забезпечення недискримінаційного підходу незалежно від національної приналежності, форми власності, походження / призначення; забезпечення транзитних потоків без затримок та обмежень; транзитні потоки не повинні бути об'єктом бюджетних надходжень [15].

Ще одним важливим міжнародним документом, що визначає особливості регулювання транзиту є Енергетична Хартія та Протокол з транзиту, як додаток до неї. Більшість країн СНД підписали Енергетичну Хартію, яка містить міжнародні стандарти та положення щодо міжнародної торгівлі в енергетичному секторі. Договір до Енергетичної Хартії забезпечує багатосторонню основу для енергетичного співробітництва в системі міжнародного права. Розроблений з метою сприяння енергетичної безпеки шляхом функціонування більш відкритих та конкурентних енергетичних ринків з урахуванням принципів сталого розвитку та суверенітету над енергетичними ресурсами. Основна увага положень Договору зосереджена на таких чотирьох сферах [7]:

- захист іноземних інвестицій на основі поширення національного режиму або режиму найбільшого сприяння (залежно від того, який із них є найбільш прийнятним) та захист від основних некомерційних ризиків;
- недискримінаційні умови торгівлі енергетичними матеріалами, продуктами та пов'язаними з енергетикою обладнанням на основі правил СОТ, свобода транзиту енергії трубопроводами, електромережею та з використанням інших засобів транспортування;

- вирішення спорів між країнами – учасницями та у випадку інвестиційної діяльності – між інвесторами та приймаючою стороною;
- сприяння підвищенню енергоефективності та намагання мінімізувати впливу виробництва та використання енергії на навколишнє середовище.

Слід зауважити, що незважаючи на те, що Білорусія та Російська Федерація підписали згадану угоду, проте не ратифікували її, намагаючись досягти оптимальних переваг від її реалізації. У випадку з Російською Федерацією, наприклад, наріжним каменем у ратифікації Енергетичної Хартії є небажання країни надавати доступ третім країнам до газо-транспортної системи, зокрема для транзиту каспійських енергетичних ресурсів.

Діючі транзитні положення Договору до Енергетичної Хартії зобов'язують сторони учасників сприяти транзиту енергії на недискримінаційній основі відповідно до принципу свободи транзиту. Оскільки це питання дуже важливе для колективної енергетичної безпеки країн, що є учасниками договору, було створено Протокол з Транзиту, метою якого є розробка режиму загально визначених принципів, що охоплюють транзитні потоки енергетичних ресурсів, що перетинають щонайменше два національних кордони. Такі принципи дозволяють забезпечити надійність та безперервність транзитних потоків.

Відповідно до статті 7 Протоколу з Транзиту кожна сторона – учасник приймає необхідні заходи «... для полегшення транзиту енергетичних матеріалів та продуктів для виконання принципу свободи транзиту незалежно від країни їх походження, призначення та без використання будь-яких дискримінаційних тарифів, обмежень, зборів, затримок ...» [14].

Сторони, також, повинні сприяти співробітництву в таких сферах: модернізація споруд для транспортування енергії, необхідних для транзиту енергетичних матеріалів та продуктів; розробка та експлуатація споруд для транспортування енергії, що обслуговують території більш ніж одної країни – учасниці; вживання заходів з ліквідації наслідків збоїв у постачанні енергетичних матеріалів та продуктів; сприяння об'єднанню споруд для транспортування енергії.

У перспективі, положення Протоколу з транзиту повинні бути розширені з метою створення механізмів створення довгострокових транзитних домовленостей поряд із угодами про постачання енергетичних ресурсів.

Висновки. Підводячи підсумки викладеному, слід зазначити, що транзитна система України займає важливе місце на енергетичному ринку, ефективного функціонування та регулювання якої відбувається на основі національних, регіональних та міжнародних правових норм. Нормативно-правова база, що регулює відносини у сфері транзиту енергоносіїв в рамках СНД являє собою систему двосторонніх та багатосторонніх домовленостей. Проте, існує необхідність удосконалення міжнародно-правової бази регулювання транзиту енергоносіїв, яка здатна забезпечити баланс інтересів сторін та сприяти досягненню стабільного енергетичного постачання у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел

1. Аналіз функціонування магістральних нафтопроводів та системи розрахунків за транспортування нафти через територію України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/162759>
2. Газотранспортне марево // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.yurinc.com.ua/analytical_information/?id=12105
3. Договір про зону вільної торгівлі // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/997_n25

4. Закон України «Про нафту і газ» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2665-14>
5. Закон України «Про трубопровідний транспорт» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/192/96-%D0%B2%D1%80>
6. Котенко О.М. Сучасний стан державного регулювання міжнародного транзиту енергоносіїв // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ms/2011_5_2/550.pdf
7. От скважины к рынку: Тарифы за прокачку нефти и тарифные методики в отдельных странах – членах Энергетической хартии // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.encharter.org/fileadmin/user_upload/document/Oil_Pipeline_Tariffs_-_2007_-_RUS.pdf
8. Перелік національних документів України в енергетичній сфері // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icps.com.ua/base/energy.html>
9. Розпорядження КМУ від 15.03.2006р. № 145-р Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2030 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/145-2006-%D1%80>
10. Угода про проведення погодженої політики в галузі транзиту природного газу // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/997_067
11. Угода про проведення узгодженої політики в галузі транзиту нафти і нафтопродуктів магістральними трубопроводами // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_081
12. Azaria D. Energy Transit under the Energy Charter Treaty and the General Agreement on Tariffs and Trade // *Journal of Energy & Natural Resources Law*, 2009. - № 4. - С. 559-596
13. Energy and environmental services: negotiating objectives and development priorities / edited by Simonetta Zarrilli / United Nations Conference on trade and development. - United Nations. – New York, Geneva . – 2003. – 420 p.
14. Final act of the Energy Charter conference with respect to the Energy Charter Protocol on Transit // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.encharter.org/fileadmin/user_upload/document/CC251.pdf
15. Freedom of Transit / UNCTAD Trust Fund for Trade Facilitation Negotiations // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://r0.unctad.org/ttl/technical-notes/TN08_FreedomofTransit.pdf
16. The economic aspects of the energy sector in CIS countries // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication12678_en.pdf